

The tea crisis in Iran during World War II; 1320 – 1325 AH

Marziye Mansoury*

Jamshid Noroozi**

Abstract

Iran was conquered by the Allies of World War II in Shahrivar 1941/1320. This occupation, which continued until 1325/1945, led to political, economic and social crises in Iran. One of the components of monitoring the economic crisis was the emergence of problems in the field of food and lack or rarity of basic food items for the people. Knowing why this crisis occurred and how to manage it is a light for future economic studies. This research, with a descriptive-analytical approach based on the contents of documents and press of these years, studies and examines how and why the tea crisis as one of the basic items. This article tries to answer the question of why and how the tea crisis occurred in Iran between 1320 and 1325. The hypothesis of the research is that this crisis occurred as a result of a set of internal and external factors. According to the findings of the research, the external factor is the cause of this crisis and the internal factor is the aggravator. Under external factors, things like the effects of the Second World War on tea imports, the role of the Middle East logistics center in restricting tea imports, the Allies' control over Iran's affairs, and the seizure of transportation facilities can be considered; And among the internal factors, things like hoarding, corruption of government officials, lack of proper implementation of

* Ph.D. Candidate of History of Iran, Alzahra University, Tehran, Iran (Corresponding Author),
M_Mansoori@alzahra.ac.ir

** Associate Professor, Department of History, Faculty of Literature, Alzahra University, Tehran, Iran,
j.noroozi@alzahra.ac.ir

Date received: 20/02/2024, Date of acceptance: 23/07/2024

government measures to solve the crisis, and monopolization of the trade of this commodity have been taken into consideration.

Keywords: Tea, tea crisis, World War II, Iran, the allies.

Introduction

Despite the outbreak of the Second World War (1939-1945) between the United States (Germany, Italy and Japan) and the Allied States (Russia, England, Japan and America), the flames of war and the economic consequences and crises following the war, It also affected some other countries. The entry of Allied troops (especially Russia and England) into Iran in Shahrivar 1320 and the removal of Reza Shah from the throne show that Iran has been affected by the effects of World War politically as well as socially and economically. Russia, in addition to occupying the northern provinces of the country and monitoring the government offices of these areas, monitored the entry and exit of goods and food items and even the movement of people in these areas. The British also had influence and colorful presence in many parts of Iran, especially in the south. The presence of foreigners in Iran and the problems of the Iranian governments in providing the items needed by the people, caused 12 cabinets to come to work within 4 years. This instability of governance and frequent changes were affected by inefficiency in crisis management. Among these crises, the crisis of lack of basic items (such as wheat, sugar, tea, fuel and oil) stood out more. According to the researches that have been done before in the field of lack of basic items such as wheat, sugar, and sugar, the focus of this article is on tea as one of the most consumed basic goods of the people. The spread of tea consumption in the Islamic world has been taking place over many years with ups and downs. In tracking the spread of tea consumption and the hierarchy of distribution of its consumption from the courtiers to the middle classes, various issues such as historical, social, jurisprudential and cultural changes and developments of Islamic societies should be taken into consideration. The popularization of tea consumption in Iranian society, like other Islamic countries, has come a long way from the 10th to the 13th century AH/16-19 AD. The peak of the popularity of tea, at the cost of the abandonment of a more traditional drink, namely coffee, mainly took place at the end of the Qajar era (Metin, "The History of Tea in Iran", 2018, pp. 1 and 2).

Materials & Methods

This research, relying on the contents of documents and newspapers and with a descriptive-analytical approach, tries to answer the question of why and how the tea crisis occurred in Iran during the years 1325-1320.

Discussion & Result

Despite the innovativeness of the subject of this article and the lack of relevant and independent research background in the field of the tea crisis at the mentioned time, there are cases that mainly use a descriptive approach to express the importance of tea consumption and status among Iranians. Including the article "Tea" written by Peyman Metin, which was published in 2018 in the Big Islamic Encyclopaedia, it has provided valuable information in the field of etymology, the history of tea consumption and cultivation, and the status of its consumption among Iranians. Also, in the article "Tea Preparation Tools" published in the previous work, Nasim Moqrab introduces tea preparation tools at the beginning of tea consumption. The article "Analysis of the evolution of Iranian taste from coffee to tea in the Qajar era" by Sohaila Torabi Farsani and colleagues, has discussed the importance of tea consumption in Iran during the Qajar era and the factors influencing the change of Iranian taste from coffee to tea. The article "Looking at the history of tea and the role of Kashif al-Sultaneh in the revival of this industry in Iran", written by Emaduddin Fayazi and colleagues, has examined the process of planting tea and its arrival in Iran. Contrary to such researches, which have described the place and importance of tea consumption among Iranians, the present research is dedicated to why and how the tea crisis occurred in Iran compared to World War II and the strategies of Iranian governments to control this crisis. The hypothesis of the research is that external and internal factors have been effective in the emergence and escalation of this crisis, respectively. Factors such as the sharp decrease in the amount of tea imports, the intervention of the Middle East procurement center in the import of tea, the control of the allies over Iran's affairs and the taking of transportation facilities were involved in creating the tea crisis; Also, factors such as hoarding, corruption of government officials, failure to properly implement the government's decisions and measures to resolve the crisis, and monopolization of this commodity were effective in the escalation or consistency of the tea crisis in Iran.

Conclusion

In Conclusion , in expressing the importance of this research, aside from the close connection between the lack of basic items and the economic crisis and the need to benefit from historical experiences in economic studies, the place of tea in the Iranian society of those days and the effect of the tea crisis on the lives of Iranians at that time should be considered. . The consumption of tea in Iranian society compared to the Second World War was so high that tea along with sugar was the country's highest import figure. Due to this, Reza Shah was able to finance the construction of the north-south railway from the tax on sugar and tea. At this point, despite the prevalence of tea cultivation and the activity of several domestic tea processing factories, a significant amount of tea was imported due to the impossibility of meeting the country's needs internally or the poor quality of domestic tea. One of the components of monitoring the economic crisis was the emergence of problems in the field of food and lack or rarity of basic food items for the people. Knowing why this crisis occurred and how to manage it is a light for future economic studies. This research, with a descriptive-analytical approach based on the contents of documents and press of these years, studies and examines how and why the tea crisis as one of the basic items. This article tries to answer the question of why and how the tea crisis occurred in Iran between 1320 and 1325. The hypothesis of the research is that this crisis occurred as a result of a set of internal and external factors

Bibliography

Books

- Milspø, Arthur (1370). *Americans in Iran*, translated by Abdolreza Hoshang Mahdavi, Tehran, Alborz [In Persian]
- Documents from the occupation of Iran in the Second World War, 2009, Research Center and Presidential Documents, Tehran, Khaneh Kitab. [In Persian]
- Bullard, Sir Reader and Screen, Cerclarmont (1363). *The camels must go*, translated by Hossein Abu Tarabian, Tehran, Nashranu. [In Persian]
- Seifpour Fatemi, Nasraleh (1378). *Aine Ebrat*, by Ali Dehbashi, Tehran, Sokhan Publications, Shahab Publishing House, [In Persian]

Articles

- Mateen, Peyman, "Tea", Center for Islamic Encyclopaedia, 2018. [In Persian]

313 Abstract

Newspapers

Ettelaat of items 4870, 4788, 4961, 4670, 4912, 5743, 477, 4910, 4801, 5271, 5509, 5503. [In Persian]

Economy and Commerce, Q21, Sh3. [In Persian]

Keihan, S2, Sh370. [In Persian]

Economic era, number 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 19, 22, 23, 25, 26, 28, 29. [In Persian]

Chamber of Commerce letter, No. 243 and 244. [In Persian]

The Future of Iran, No. 84. [In Persian]

Trade statistics of Iran, Ministry of Finance, General Directorate of Customs of Iran, year 2015. [In Persian]

Trade statistics of Iran, Ministry of Finance, General Administration of Iranian Customs, year 1316. [In Persian]

Trade statistics of Iran, Ministry of Finance, General Administration of Iranian Customs, year 1317. [In Persian]

Trade statistics of Iran, Ministry of Finance, General Directorate of Customs of Iran, year 1318. [In Persian]

Trade statistics of Iran, Ministry of Finance, General Directorate of Customs of Iran, year 2019. [In Persian]

Trade statistics of Iran, Ministry of Finance, General Directorate of Iranian Customs, year 1320. [In Persian]

Trade statistics of Iran, Ministry of Finance, General Administration of Iranian Customs, year 1321. [In Persian]

Trade statistics of Iran, Ministry of Finance, General Directorate of Iranian Customs, year 1322. [In Persian]

Trade statistics of Iran, Ministry of Finance, General Directorate of Iranian Customs, year 1323.16-
Trade statistics of Iran, Ministry of Finance, General Directorate of Iranian Customs, year 1324. [In Persian]

Trade statistics of Iran, Ministry of Finance, General Directorate of Iranian Customs, year 1325. [In Persian]

Documents

National Library and Documents Organization of Iran: Sakma: document retrieval number: Sakma, 017397/240. [In Persian]

Sakma, 002809/310. [In Persian]

Sakma, 240/25106. [In Persian]

Sakma, 029630/240. [In Persian]

Sakma, 066611/310. [In Persian]

Sakma, 101931/240. [In Persian]

Sakma, 0205517/240. [In Persian]

Sakma, 240/6367. [In Persian]

Sakma, 029630/240. [In Persian]

Sakma, 240/4300. [In Persian]

Sakma, 001435/240. [In Persian]

Sakma, 006698/240. [In Persian]

Sakma, 240/031485. [In Persian]

Sakma, 0205517/240. [In Persian]

Sakma, 240/043067. [In Persian]

Sakma, 240/16088. [In Persian]

بحران چای در ایران مقارن جنگ جهانی دوم؛ ۱۳۲۰-۱۳۲۵ش

مرضیه منصوری*

جمشید نوروزی**

چکیده

ایران در شهریور ۱۳۲۰ش/۱۹۴۱م، به تسخیر متفقین جنگ جهانی دوم درآمد. این اشغال که تا ۱۳۲۵ش/۱۹۴۵م، ادامه یافت، منجر به بروز بحران های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی در ایران شد. یکی از مولفه های رصد بحران اقتصادی، بروز مشکل در زمینه ارزاق و کمبود یا نایابی اقلام اساسی تغذیه مردم بود. شناخت چرایی بروز این بحران و چگونگی مدیریت آن، چراغ راهی برای مطالعات اقتصادی آینده می باشد. این پژوهش، با رویکرد توصیفی-تحلیلی مبتنی بر مندرجات اسناد و مطبوعات این سال ها، به مطالعه و بررسی چگونگی و چرایی بحران چای به عنوان یکی از اقلام اساسی می پردازد. این نوشتار، سعی در پاسخ گویی به این سوال دارد که بحران چای در ایران طی سال های ۱۳۲۰ تا ۱۳۲۵ش چرا و چگونه رخ داد؟. فرضیه پژوهش، آن است که این بحران، در اثر بروز مجموعه ای از عوامل داخلی و خارجی رخ داده است. بر اساس یافته های پژوهش، عامل خارجی به عنوان ایجاد کننده این بحران و عامل داخلی به مثابه تشدید کننده آن است. در ذیل عوامل خارجی، مواردی چون تاثیرات جنگ جهانی دوم بر واردات چای، نقش مرکز تدارکات خاورمیانه در محدودیت واردات چای، تسلط متفقین بر امور ایران و تصاحب امکانات حمل و نقل، قابل طرح هستند؛ و در زمره عوامل داخلی، مواردی مانند احتکار، فساد مأمورین دولتی، عدم اجرای صحیح اقدامات دولت برای رفع بحران، و انحصاری شدن تجارت این کالا، مورد توجه قرار گرفته اند.

کلیدواژه ها: چای، بحران چای، جنگ جهانی دوم، ایران، متفقین.

* دانشجوی دکتری تاریخ ایران، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران (نویسنده مسئول)، M_Mansoori@alzahra.ac.ir

** دانشیار گروه تاریخ، دانشکده ادبیات دانشگاه الزهراء، تهران-ایران، j.noroozi@alzahra.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۰۱، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۰۲

۱. مقدمه

با وجود بروز جنگ جهانی دوم (۱۳۱۸-۱۳۲۴ش/۱۹۳۹-۱۹۴۵م)، بین دول متحد (آلمان، ایتالیا و ژاپن) و دول متفق (روسیه، انگلستان، ژاپن و آمریکا)، شعله های جنگ و پیامدهای اقتصادی و بحران های متعاقب جنگ، گریبان برخی کشورهای دیگر را هم گرفت. ورود نظامیان متفقین (خاصه روسیه و انگلستان) به ایران در شهریور ۱۳۲۰ش/۱۹۴۱م و برکناری رضاشاه از سلطنت، مبین آن است که ایران به لحاظ سیاسی و نیز اجتماعی و اقتصادی، از آثار جنگ جهانی تأثیر پذیرفته است. روسیه، افزون بر اشغال استان های شمالی کشور و تحت نظر گرفتن ادارات دولتی این مناطق، ورود و خروج کالا و موارد غذایی و حتی تردد افراد در این نواحی را تحت نظر گرفت. انگلیسی ها نیز در بخش های زیادی از ایران، خاصه در جنوب، نفوذ و حضور پر رنگ داشتند. حضور بیگانگان در ایران و مشکلات دولت های ایران در فراهم کردن اقلام مورد نیاز مردم، باعث شد که در طی ۴ سال، ۱۲ کابینه بر سر کار بیاید. این تزلزل حکمرانی و تغییر و تعویض های مکرر، متأثر از ناکار آمدی در مدیریت بحران ها بود. در میان این بحران ها، بحران کمبود اقلام اساسی (مانند گندم، قند و شکر، چای، سوخت و روغن) بیشتر خودنمایی کرد. با توجه به پژوهش هایی که پیشتر در زمینه کمبود اقلام اساسی چون گندم و قند و شکر صورت پذیرفته، تمرکز این نوشتار روی چای به عنوان یکی از پر مصرف ترین کالاهای اساسی مردم است. گسترش مصرف چای در جهان اسلام، طی سالیان دراز و با فراز و نشیب هایی صورت گرفته است. در ردیابی سیر فراگیری مصرف چای و سلسله مراتب توزیع مصرف آن از درباریان به طبقات متوسط، باید مسائل مختلفی چون تغییر و تحولات تاریخی، اجتماعی، فقهی و فرهنگی جوامع اسلامی مورد توجه قرار گیرد. عمومی شدن مصرف چای در جامعه ایران همانند دیگر ممالک اسلامی، مسیری طولانی را از سده ۱۰ تا ۱۳ق/۱۶-۱۹م پیموده است. اوج گرفتن رواج نوشیدنی چای، به قیمت کنار رفتن یک نوشیدنی سنتی تر یعنی قهوه، عمدتاً از اواخر دوره قاجاریه صورت گرفت (متین، "پیشینه چای در ایران"، ۱۳۹۸، ص ۱ و ۲).

از مفاهیم کلیدی این پژوهش، مفهوم «بحران اقتصادی» که به واسطه عدم تعادل بین تولید و مصرف یا عدم تناسب بین عرضه و تقاضای کالا، پدید می آید. از علایم بحران اقتصادی، می توان به این موارد اشاره کرد: ترقی قیمت کالاها و تغییر و تحولات روز افزون قیمت آنها؛ افزایش کالاهای صادراتی و کاهش واردات؛ ازدیاد بیکاری؛ ازدیاد قیمت حمل و نقل؛ کمپایی و افزایش قیمت مواد اولیه مورد نیاز صنعت (نامه اقتصاد و بازرگانی، شماره ۱۱، بهمن ۱۳۲۰ ف

ص ۲۱۹). با وجود نوآورانه بودن موضوع این مقاله و نبود پیشینه تحقیقاتی درخور و مستقل در زمینه بحران چای در مقطع زمانی مذکور، مواردی وجود دارد که عمدتاً با رویکرد توصیفی به بیان اهمیت مصرف و جایگاه چای در میان ایرانیان پرداخته است. از جمله مقاله «چای» نوشته پیمان متین که در ۱۳۹۸ در دایرة المعارف بزرگ اسلامی منتشر شده، اطلاعات ارزشمندی در زمینه واژه شناسی، پیشینه مصرف و کشت چای و جایگاه مصرف آن نزد ایرانیان ارائه کرده است. همچنین نسیم مقرب در مقاله «اسباب آماده سازی چای» که در اثر پیشین به چاپ رسیده، به معرفی وسایل آماده سازی چای در اوایل مصرف چای می پردازد. مقاله «تحلیلی بر تحول ذائقه ایرانی از قهوه به چای در عصر قاجار» اثر سهیلا ترابی فارسانی و همکاران، به اهمیت مصرف چای در ایران عصر قاجاریه و عوامل اثرگذار در تغییر ذائقه ایرانیان از قهوه به چای پرداخته است. مقاله «نگاهی به تاریخچه چای و نقش کاشف السلطنه در احیاء این صنعت در ایران»، نوشته عمادالدین فیاضی و همکاران، روند کاشت چای و ورود آن به ایران را مورد بررسی قرار داده است. بر خلاف این قبیل پژوهش ها که به توصیف جایگاه و اهمیت مصرف چای در میان ایرانیان پرداخته اند، پژوهش حاضر به چرایی و چگونگی بروز بحران چای در ایران مقارن جنگ جهانی دوم و راهکارهای دولت های ایران برای کنترل این بحران اختصاص دارد.

در بیان اهمیت این تحقیق، گذشته از ارتباط تنگاتنگ بین کمبود اقلام اساسی با بحران اقتصادی و بازنمایی ضرورت بهره مندی از تجارب تاریخی در مطالعات اقتصادی، باید جایگاه چای در جامعه ایران آن ایام و تأثیر بحران چای بر زندگی ایرانیان آن روزگار مد نظر قرار گیرد. مصرف چای در جامعه ایران مقارن جنگ جهانی دوم، آنقدر زیاد بود که چای همراه با قند و شکر، بالاترین رقم واردات کشور را در برمی گرفت. به واسطه این امر، رضاشاه توانست هزینه احداث راه آهن شمال- جنوب را از محل مالیات بر قند و شکر و چای تأمین کنند. در این مقطع، باوجود تداول کشت چای و فعالیت چند کارخانه برای فرآوری چای داخلی، به دلیل عدم امکان تأمین نیاز کشور در داخل و یا کیفیت نامناسب چای داخلی، مقدار قابل توجهی چای وارد می گردید.

این پژوهش با تکیه بر مندرجات اسناد و روزنامه ها و با رویکرد توصیفی- تحلیلی، سعی دارد به این مسئله پاسخ دهد که بحران چای در ایران طی سال های ۱۳۲۰-۱۳۲۵ش، چرا و چگونه رخ داد؟ فرضیه پژوهش، این است که عوامل خارجی و داخلی به ترتیب در بروز و تشدید این بحران موثر بوده اند. عواملی مانند کاهش شدید میزان واردات چای، مداخله مرکز

تدارکات خاورمیانه در واردات چای، تسلط متفقین بر امور ایران و گرفتن امکانات حمل و نقل، در ایجاد بحران چای دخیل بودند؛ همچنین، عواملی چون احتکار، فساد مأمورین دولتی، عدم اجرای صحیح تصمیمات و اقدامات دولت در رفع بحران، و انحصاری کردن این کالا، در تشدید یا قوام بحران چای در ایران اثرگذار بودند.

۲. عوامل خارجی

علل بحران چای در ایران بین سال های ۱۳۲۰-۱۳۲۵/۱۹۴۰-۱۹۴۵م، به دو دسته داخلی و خارجی تقسیم می شوند. از بعد خارجی، وقوع جنگ جهانی دوم و اشغال ایران توسط متفقین، بر وضعیت اقتصادی ایران و بروز مسائلی چون ایجاد بحران چای اثرگذار بود که در ادامه به جوانب این موضوع می پردازیم.

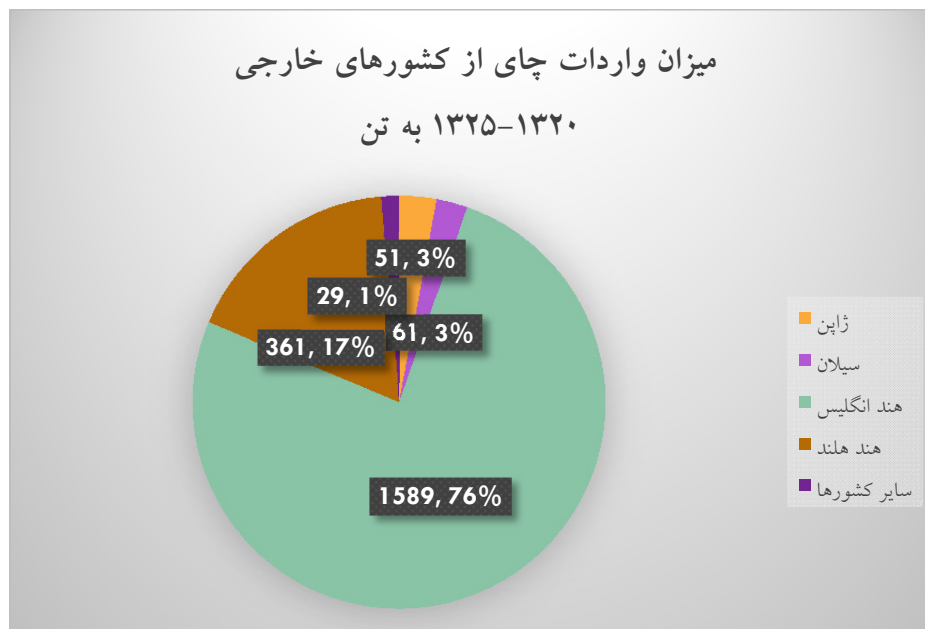
۱.۲ تأثیر جنگ جهانی دوم

بر اساس آمار وزارت دارایی و گمرکات ایران، انگلستان در سال های ۱۳۲۰-۱۳۲۵ش، اصلی ترین کشور تأمین کننده چای مورد نیاز ایران بود. انگلستان، این چای را از مستعمره پهناور خود یعنی شبه قاره هند تأمین می نمود(نک: جدول و نمودار شماره ۱؛ میزان واردات چای از کشورهای خارجی).

جدول ۱

میزان واردات چای از کشورهای خارجی به تن					
سال واردات	ژاپن	سیلان	هند انگلیس	هند هلند(جاوه)	سایر کشورها
۱۳۲۰	۶۱	۵۱	۱۵۸۹	۳۶۱	۲۹
۱۳۲۱	۰	۱	۹۰۰۳	۱۰۲	۴
۱۳۲۲	۰	۲	۱۶۱۱	۰	۲۸
۱۳۲۳	۰	۰	۷۶۱۰	۰	۲۱
۱۳۲۴	۰	۰	۱۶۶۶	۰	۱۱۳
۱۳۲۵	۰	۰	۳۷۴۸	۸۴	۹۴۵

(وزارت دارایی، اداره کل گمرکات، ۱۳۲۵، ص ۱۳)

نمودار ۱

(وزارت دارائی، اداره کل گمرکات، ۱۳۲۵، ص ۱۳)

شاخص‌های نمودار بالا، نشان می‌دهد که شرق آسیا عمده‌ترین تولیدکننده چای محسوب می‌شد و کشورهایمانند انگلیس و هلند با تکیه بر پتانسیل مستعمرات خود در این منطقه، کنترل بازار صادرات چای را در دست داشتند. روند کاهشی واردات چای به ایران که در جدول بالا بازتاب یافته، گویای آن است که دامنه درگیری جنگ جهانی دوم، صادرات و واردات همه کشورهایمانند تحت تاثیر قرار داده است. ژاپن، سیلان، هند انگلیس، هند هلند(جاوه)، از منابع اصلی چای وارداتی ایران بودند. تقریباً، ۷۶ درصد چای وارداتی ایران، از هند انگلیس تامین می‌شد؛ سپس، هند هلند(جاوه) با ۱۷ درصد، رتبه دوم را از حیث چای وارداتی ایران به خود اختصاص می‌داد. البته میزان واردات از هند هلند، بعد از سال ۱۳۲۱ش بسیار تنزل یافت و به عدد صفر رسید. همین وضعیت در خصوص میزان واردات چای از ژاپن، بعد از سال ۱۳۲۰ش به دلیل درگیری مستقیم این کشور در جنگ، اتفاق افتاد.

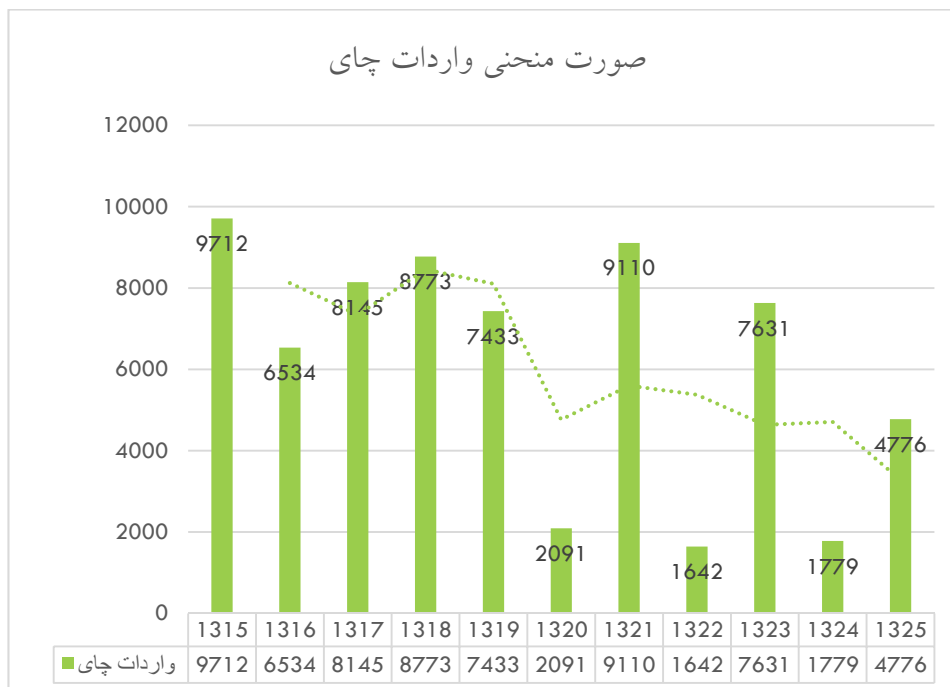
در آغاز جنگ جهانی دوم، هندوستان از مهم‌ترین کشورهای کشت چای محسوب می‌شد؛ با این حال، ۴۵ درصد چای تولیدی آن را اتباع هندی و انگلیسی مصرف می‌کردند(ساکما،

۲۴۰/۲۵۱۰۶). به موازات گرفتاری روزافزون انگلستان در جنگ جهانی دوم و نیز پیدایی برخی مشکلات در زمینه توسعه کشت بعضی اقلام کشاورزی، انگلستان با هدف تجارت و کسب درآمد مضاعف به خرید و ذخیره سازی چای و محدودسازی صادرات آن روی آورد. با افزایش دخالت انگلستان در تجارت چای تولیدی هند، واردات چای به کشوری مانند ایران تنزل قابل توجه یافت و قیمت آن، سیر صعودی گرفت. از شواهد این ادعا، آن که شریدان مستشار وزارت خواربار ایران (۱۳۲۱-۱۳۲۲ش) طی نامه ای به سفارت انگلستان در تهران، کمبود چای را متذکر شده و خواهان افزایش سهمیه واردات چای به ایران می گردد (ساکما ۱۳۹۷/۲۴۰). مندرجات جدول و نمودار زیر که به بیان میزان واردات چای به ایران طی ده سال ۱۳۱۵-۱۳۲۵ش اختصاص دارد، گویای کاهش قابل توجه میزان واردات و نیز نوسان واردات آن در این مقطع زمانی است.

جدول شماره ۲

جدول میزان واردات چای خارجی	
وزن به تن	سال تولید/ه.ش
۹۷۱۲	۱۳۱۵
۶۵۳۴	۱۳۱۶
۸۱۴۵	۱۳۱۷
۸۷۷۳	۱۳۱۸
۷۴۳۳	۱۳۱۹
۲۰۹۱	۱۳۲۰
۹۱۱۰	۱۳۲۱
۱۶۴۲	۱۳۲۲
۷۶۳۱	۱۳۲۳
۱۷۷۹	۱۳۲۴
۴۷۷۶	۱۳۲۵

(وزارت دارائی، امور گمرکات، سال ۱۳۲۵، ص ۱۳)

نمودار ۲

(وزارت دارائی، امور گمرکات، سال ۱۳۲۵، ص ۱۳)

۲.۲ نقش مرکز تدارکات خاورمیانه متفقین در واردات چای

این مرکز که در سال ۱۹۴۱ در شهر قاهره توسط انگلیسیها به وجود آمد، یکی از نمونه های همکاری آمریکا و انگلیس در دوران جنگ به شمار می آید. هدف از ایجاد آن، این بود که با استفاده از تسهیلات موجود کشتیرانی و امکانات بندری، کالاهای مازاد متفقین را به مناطقی از خاورمیانه صادر کند. در سال ۱۹۴۲، آمریکا نیز در کار این مرکز سهیم شد و با پایان جنگ، فعالیت آن خاتمه یافت (ریدر ویلیام بولارد، شترها باید بروند، ص ۹۵). این مرکز که نام مخفف آن در زبان انگلیسی (MESC) (Middle east supplies center) بود، در کشورهای انگلستان و آمریکا، سازمان اداری و کارشناسان خود را داشت (میلسپو، ۱۳۷۰، ص ۶۲). هنگام ایجاد این مرکز، اوضاع تجارت جهانی آنقدر نامطلوب بود که کشورها نمی توانستند به راحتی کالاهای تولیدی یا مورد نیاز خود را صادر یا وارد کنند؛ به خصوص، خوار و بار و مواد غذایی، به شدت کمیاب شده بود؛ همچنین، وسایل باربری چه برای کالاهای تجاری و چه برای

محموله‌های نظامی، در اختیار متفقین بود و حمل و نقل کالاها به راحتی صورت نمی‌گرفت (میلسپو، همان، ص ۶۲).

ادعا شده که مرکز تدارکات خاورمیانه، با تشخیص نیاز هر کشور، کالاهای ضروری کشور صادر و وارد کننده و نیز مقدار آن را مشخص می‌کرد. به این ترتیب، هیچ بازرگان یا شرکت تجاری بدون اجازه و تاییدیه مرکز تدارکات خاورمیانه، حق صادرات و واردات نداشت. با تایید مرکز تدارکات خاورمیانه و صدور پروانه لازم که شامل وزن و نوع کالا و نیز کشور مبدا و مقصد کالا بود، امکان تجارت عملی می‌گردید (همان، ص ۶۲). تعیین سهمیه تجارت توسط مرکز تدارکات خاورمیانه، به واقع دخالت در تجارت شماری از کشورها و ممانعت از میزان وارداتی بود که این مرکز بیش از حد مجاز می‌دانست. بدین سان دولت انگلستان با این مرکز، نظارت گسترده و موثری بر حیات اقتصادی منطقه خاورمیانه اعمال می‌کرد (همان، ص ۶۳). البته انگلستان در تبلیغات پیرامون مرکز تدارکات خاورمیانه، آن را بیشتر نوعی موسسه امدادی نیکوکارانه معرفی می‌نمود. در این وارونه سازی، اظهار می‌شد که این مرکز بر آن است تا با تامین نیازهای ضروری کشورهای خاورمیانه، خسارات جنگ را کمتر نماید؛ اما در واقع، می‌خواست اذهان را از دیدگاه‌های منفی نسبت به جنگ دور ساخته و اتهام خسارت به کشورها از جانب انگلستان را خنثی نماید. با وجود این تلاش‌ها، این مرکز نه تنها موسسه خیریه و نیکوکاری نبود؛ بلکه برای سوء استفاده و منفعت بردن از اوضاع آشفته جهان که همه درگیر تامین احتیاجات ضروری خود بودند، ایجاد شده بود. در این هنگام، عمده وسایل باربری و کل راه‌ها و بیشتر ارزاق و کالاهای اساسی، در اختیار متفقین بود؛ در این شرایط، اگر دیگر کشورها به وسایل باربری و حمل و نقل و نیز کالاهای اساسی احتیاج داشتند، باید به انگلیسی‌ها مراجعه می‌کردند. به عنوان نمونه، انگلستان که در ایام جنگ و به اتکاء سلطه بر هند، بزرگترین صادر کننده و بزرگترین مصرف کننده چای در جهان بود، از طریق مرکز تدارکات خاورمیانه به تعیین سهمیه چای ایران می‌پرداخت (ساکما ۲۴۰/۲۹۶۳۰). حتی در سال ۱۳۲۳ش/۱۹۴۵م، به دولت ایران اطلاع داده شد که به دلیل کمبود فوق العاده چای در دنیا، هیچ گونه تقاضایی برای سهمیه این سال را نمی‌پذیرد (اطلاعات، ش ۵۵۹۹، ص ۱). به دنبال پیگیری بعدی ایران، سرانجام مقرر گردید ۳۰۰۰ تن چای برای ایران منظور گردد (اطلاعات، ش ۵۷۴۳، ص ۱). این قبیل اقدامات در حالی صورت می‌گرفت که در همین سال، انگلستان به ذخیره کالاهای اساسی مشغول بود.

۳. عوامل داخلی

در کنار عوامل خارجی موثر در ایجاد بحران چای، عوامل داخلی در تداوم و تشدید این بحران اثرگذار بودند. مطابق انتظاری که از حکام در شرایط بحرانی وجود دارد، دولت های ایران به اقداماتی چون انحصاری کردن توزیع اقلام اساسی در دست دولت، جیره بندی این کالاها، و وضع مقررات و اجرای قانون منع احتکار روی آوردند؛ اما این اقدامات، نه تنها کمکی به کنترل بحران و توزیع عادلانه چای نکرد، بلکه موجب تشدید بحران در ایران شد.

۱.۳ مقررات دولتی

جدای از مشکلات واردات چای، یک عامل داخلی که بر قیمت چای تاثیرگذار بود، چگونگی مقررات دولت برای واردات چای بود. مطابق این مقررات، کسب مجوز وارد کردن چای به غیر از پرداخت مبلغی به دولت، منوط به آن بود که وارد کننده ۲۰ درصد مبلغ خرید چای خارجی را به خرید چای داخلی اختصاص دهد (نامه اطاق بازرگانی، ش ۲۴۴، ص: ۱۲-اطلاعات، س ۱۳۲۱، ش ۴۷۷). این خرید اجباری، برای بازرگانان سودآور و خوشآیند نبود؛ زیرا چای داخلی که قدمت ۵۰ ساله داشت، به اندازه چای خارجی مورد استقبال مردم قرار نمی گرفت. لذا این اجبار خرید چای داخلی، افزون بر پیامد بی میلی تجار نسبت به تجارت چای، موجبات کمبود چای خارجی را فراهم آورد.

۲.۳ مشکلات حمل و نقل

یکی از مشکلات دیگر واردات چای، مشکل حمل و نقل کالاهای وارداتی بود که گاه ماه ها در انبار بنادر باقی می ماند و وسیله ای جهت حمل آنها به داخل ایران نبود. از دلایل بروز این مشکل، قرار داد سه جانبه ای بود که ایران در اسفند ماه ۱۳۲۰ش با متفقین منعقد کرد و مطابق آن، کلیه امکانات حمل و نقل و استفاده از راه ها در اختیار متفقین قرار گرفت (اسنادی از اشغال ایران در جنگ جهانی دوم، ۱۳۸۹، ص ۱۰). حتی راه آهنی که در نتیجه اخذ مالیات واردات بر چای و قند و شکر ساخته شده بود، در اختیار متفقین قرار گرفت. به واسطه این وضعیت، شریدان مستشار آمریکایی وزارت خواربار در نامه ای به سفارت انگلستان، ضمن متذکر شدن کمبود اقلام اساسی از جمله چای، خواهان اختصاص دو واگن از قطارها برای حمل این کالاها می گردد (ساکما ۰۰۲۸۰۹/۳۱۰).

۳.۳ انحصاری کردن تجارت چای

گرایش به انحصاری کردن تجارت کالاهای اساسی یعنی مداخله حکومت برای دادن حق تجارت به یک عده خاص و از بین بردن بازار رقابت بین بازرگانان، به اوایل حکومت رضاشاه بر می گردد؛ این رویکرد، به هنگام تلاش برای تامین هزینه سنگین ساخت راه آهن، اتخاذ گردید. موضوع انحصار تجارت قند و شکر و چای، ابتدا در دوره پنجم مجلس شورای ملی (۱۳۰۴ش) مطرح و بالاخره در مجلس ششم (۱۳۰۶ش) به تصویب رسید (سیف پور فاطمی، ۱۳۷۸، ص ۶۱۸). در انحصار مستقیم یا باواسطه دولتی، خرید و فروش آزاد کالا وجود ندارد و صاحب انحصار بر حسب تقاضا، نرخ کالای خود را زیاد یا کم نموده و سود تضمین شده ای را به دست می آورد. به نظر اغلب اقتصاددانان، «انحصار موجب افزایش قیمت کالا و بالا رفتن نرخ آن می شود، زیرا صاحب انحصار به میل خود، نرخ خود را تعیین می نماید که سنگین تر از نرخ عادی است» (نامه اقتصاد و بازرگانی، ش ۳، خردادماه ۱۳۲۱، ص ۷۰-۷۱). البته عده کمی از اقتصاددان ها نیز مخالف این نظریه بوده و اظهار می دارند که در صورتی که قیمت کم باشد، تقاضای مشتریان زیاد می شود و تقاضای زیاد منجر به گرانی می شود (همان، ش ۳، ص ۷۱). در مورد زمان مساعد اجرای قانون انحصاری کالاها، اقتصاددانانی چون «شارل ژید» (Charles Gide) معتقدند که این قانون «در مواقع سختی و گرانی بیشتر، برای رعایت حال فقرا و کارگران اجرا شود» (نامه اقتصاد و بازرگانی، ش ۳، ص ۷۱).

در هر حال، به نظر می رسد که دولت با انحصاری کردن واردات چای، گرچه بر قیمت کالا نظارت داشت، اما سرانجام به افزایش قیمت کالا و تشدید فشار بر مصرف کنندگان مدد می رساند. دولت در اجرای سیاست واگذاری امتیاز انحصار تجارت، به واسطه درآمدزایی از طریق اعمال حقوق گمرکی و عوارض راه بر چای وارداتی، موجب افزایش قیمت چای می شد (ساکما، ۲۴۰/۱۶۰۸۸). ناگفته نماند که افزایش قیمت به دلیل انحصاری کردن تجارت تا هنگامی که دامنه جنگ جهانی دوم به ایران کشیده نشد، چندان خودنمایی نمی کرد. زیرا دولت با کمبود واردات روبه رو نبود و از بازار داغ واردات، سود روزافزون خود را می برد. البته بعد از اشغال ایران توسط متفقین در شهریور ۱۳۲۰، برای مدت کوتاهی چای از انحصار دولت خارج شد و تجارت آزاد آن تسهیل شد (اطلاعات، ش ۴۹۱۰، ص ۱)؛ اما بعد از مدتی، به سبب ادامه جنگ و بروز بحران در زمینه کمبود اقلام اساسی مانند چای، حضور نیروهای خارجی در ایران، ترس مردم از قحطی و میل آنان به ذخیره کالاهای اساسی، اوضاع بازار آنقدر مشوش شد که مجدداً سیاست انحصار تجارت مورد توجه دولت قرار گرفت.

بعد از وقایع شهریور ۱۳۲۰، در حالی که فروش چای داخلی همچنان با عدم استقبال روبرو بود، بازار عرضه و تقاضای چای خارجی ناآرام گردید و قیمت آن صعودی شد. در ادامه این وضعیت، قیمت چای وارداتی به جای عرضه کیلویی ۲۵ ریال، در بازار آزاد تا ۵۶ و ۵۷ ریال به فروش می رسید؛ در این شرایط، عده ای از بازرگانان چای را احتکار کرده و بعضی با سود ۱۱۰ تا ۱۱۵ درصد به فروش رساندند (اطلاعات، همان، ص ۱). دولت در این شرایط، مقرراتی در زمینه واردات چای، کنترل قیمت چای خارجی، و فروش چای داخلی وضع کرد. این بار، دولت انحصار واردات چای را در اختیار خود قرار داد و سپس حق انحصاری خرید و فروش چای را به تجار فروخت و اقدام به صدور مجوز در این زمینه کرد. یعنی مجدداً همان عایدی را از طریق اعمال حق انحصار تجارت چای، از قرار هر سه کیلو ۱۵ تا ۶۰ ریال، کسب کرد (نامه اطاق بازرگانی، ش ۲۴۴، ص: ۲۰). قابل توجه بودن این رقم زمانی آشکار می گردد که بدانیم در این هنگام، برای هر کیلو قند و شکر وارداتی، ۱.۵ ریال گرفته می شد (نامه اطاق بازرگانی، همان، ص: ۲۰). چند برابر بودن رقم دریافتی از چای در مقایسه با دیگر کالاها، هم بر قیمت آن تاثیر می گذاشت و هم بازار تجارت آن را تحت شعاع قرار می داد.

۴.۳ احتکار

۱.۴.۳ عوامل احتکار

احتکار، به عنوان یک روش ضد اخلاقی و خلاف حقوق و منافع اجتماعی، در طول تاریخ وجود داشته است. طمع ورزی محترکان، هم به گرانی و نایابی اقلام اساسی خصوصاً چای کمک کرد و هم مانع ثمربخشی برخی اقدامات دولت برای بهبود اوضاع اقتصادی شد. عوامل مختلف پیدایی و رواج این پدیده، عبارتند از:

عامل اول: ترس از افزایش قیمت‌ها و نگرانی از گرانی احتمالی قیمت کالاها، که مصرف کننده را وا می دارد تا در خرید جنس مورد نظر خود ولع بیشتری بروز دهد. این ترس و نگرانی که اغلب در زمان جنگ و مواقع اضطراری روی داده، در نیمه دوم سال ۱۳۲۰ش به احتکار کالایی چون چای دامن زده است. این نوع احتکار که بیشتر توسط عامه مردم رخ می دهد، چنانچه ادامه دار باشد، موجب نایابی محصول و گران شدن آن می شود.

عامل دوم: ناکارآمدی سیاست دولتی برای حفظ ارزش پول ملی در برابر گرانی و تورم در مقطع زمانی مذکور، که موجب احتکار اقلام اساسی و افزایش سریع قیمت اجناسی مانند چای گردید (کیهان، ص ۲، ش ۳۷۰، ص ۱). در این شرایط که واردات چندان رونق نداشت، گرایش

به استفاده از پس انداز برای جمع‌آوری برخی کالاها و احتکار اقلام اساسی مورد توجه عده ای از مردم عادی بود. افزون بر این، شماری از بازرگانان نیز با پیشه ساختن منفعت طلبی و خرید و احتکار محصولات اساسی، به نایابی اقلام اساسی و گران شدن آنها دامن می زدند. عامل سوم: آن که برخی کارگزاران دولت یا افراد متنفذ یا بنگاه های اقتصادی با اطلاع از بعضی سیاست ها و پیش بینی های اقتصادی، به سوء استفاده از شرایط و احتکار عمدی برخی کالاها می پردازند. سپس، با استفاده از نیاز جامعه و یا تبلیغات فروش کالا و ایجاد تقاضای مصنوعی، کالاهای احتکاری را با قیمت بالا به فروش می رسانند. در این راستا، گاه برخی کالاهای مورد تقاضا، به یکباره از پیشخوان مغازه‌ها و دکانها به زیرزمین ها می روند؛ و هنگامی که مصرف کننده دستخوش ترس از قحطی شده و برای یافتن جنس نایاب به هر قیمت به تکاپو می افتد، محتکران کالای احتکار شده را با قیمت گزاف وارد مغازه ها می کنند (کیهان، س ۲، ش ۳۷۰، ص ۱)

۲.۴.۳ تلاش برای مقابله با احتکار

در خردادماه ۱۳۲۱ش برای جلوگیری از احتکار کالاهای اساسی، قانون منع احتکار به تصویب مجلس رسید و اجرای قانون نیز به عهده یک نهاد تازه تأسیس به نام اداره نظارت بر خواروبار واگذار شد (اطلاعات، س ۱۶، ش ۴۹۱۲، ص ۱). مواردی چون تعیین میزان احتیاجات کشور از حیث انواع خواروبار از غله و غیره، مشخص نمودن کمبود مواد خواروبار در شهرستان ها، نظارت در تعیین نرخ انواع خواروبار و کالا، مراقبت در حسن جریان باربری، جمع‌آوری کالاهای مورد نیاز کشور و مراقبت در توزیع آنها، و مقابله با محتکران از وظایف این اداره جدید بود. مطابق مصوبه مجلس، دولت با تعیین لیست کالاهای مشمول قانون منع احتکار و مصرف سرانه آن برای هر شخص در سال، مرز بین ذخیره کالا برای مصرف با ذخیره برای احتکار را معین کرد. سهم سالانه هر شخص بر اساس لیست دولت، به این شرح بود:

جدول ۳

کالاهای منع احتکار و مقدار مصرف سرانه آن برای هر فرد در سال	
قند و شکر	۱۲ کیلو
آرد	۵۵۰ کیلو
برنج	۶۰ کیلو

کالاهای منع احتکار و مقدار مصرف سرانه آن برای هر فرد در سال	
چای	۳ کیلو
حبوبات و سیب زمینی	۵۰ کیلو
روغن و کره	۲۴ کیلو
زغال چوب و خاک آن	۱۵۰ کیلو

(نامه اقتصاد و بازرگانی، ش ۳، ص ۵۶)

اعلام سرانه مصرفی سالانه کالاهای اساسی و دیگر اقدامات اداره برخاسته از قانون مجلس، چندان گره‌گشای احتکار نشد. موردی که این اداره به آن توجه نکرد و برایش راهکاری اتخاذ ننمود، آن بود که در شرایط نایابی و کمبود برخی کالاها در بازار، تنها کسانی می‌توانستند به احتکار عمده بپردازند که به اقلام اساسی دسترسی داشتند. به عنوان نمونه، یکی از شرکت‌هایی که در نیمه دوم سال ۱۳۲۰ش در مظان احتکار کالاهای اساسی قرار گرفت، شرکت پخش کالاهای اساسی بود (ساکما ۱۳۱۰/۱۱/۶۶۶۰).

از دیگر عوامل ناکامی اجرای قانون منع احتکار، همراهی برخی عوامل متنفذ دولت در فرآیند آشکار و نهان افزایش قیمت برخی کالاها بود. از شواهد این ادعا، مندرجات تلگرافی به سال ۱۳۲۱ش است که متضمن توصیه دولت به قناعت برای افزایش ۴ ریال به قیمت چای و پرهیز از افزایش بیشتر به دلیل تاثیر روی قیمت دیگر اجناس است؛ در بخشی از این سند، آمده: «با کمال اشتیاقی که همیشه به انجام سفارشات عالی دارد، با کمال تأسف نمی‌توان به میزان فعلی جنس افزود؛ استدعا می‌کنم حضرت اشرف، وضعیت دولت را به آقایان ذینفع حالی نمایند...» (ساکما ۱۰۱۹۳۱/۲۴۰). شاید به واسطه این قبیل اعمال نفوذهای و بروز فساد جدی در اجرای قانون منع احتکار بوده که سرانجام این قانون در ۱۷ شهریور ۱۳۲۳ ملغی شد. وزارت دارایی ضمن اعلام بی‌فایده بودن این قانون و عدم اجرای صحیح آن، می‌نویسد: «با توجه به عملی نشدن این قانون، نظارت‌هایی که در قانون منع احتکار قید گردیده، از این تاریخ دیگر لازم نیست اجرا شوند» (ساکما ۲۰۵۵۱۷/۲۴۰).

۵.۳ مشکل نگهداری چای

مسئله دیگری که بر بحران چای اثرگذار بود، شرایط ویژه نگهداری این محصول بود. چای، در هر انباری قابل نگهداری نبود، به خصوص در شمال کشور به دلیل شرایط آب‌وهوایی آن، زود

فاسد می شد؛ با این همه، برخی چایکاران با هدف احتکار و سودجویی، از تخلیه به موقع انبار چای خودداری می کردند. این رویه آنقدر تعمیم یافت که رئیس دارایی گیلان به چایکاران ابلاغ نمود که چنانچه انبار را بعد از سی روز خالی نکنند، باید جریمه پردازند. مطابق این ابلاغیه، برای هر کیلو چای، ۲ ریال حق انحصار و ۲ ریال جریمه منظور می گردید (نامه اطاق بازرگانی، شماره ۲۴۳، ص: ۱۲). این جریمه، به جز اجاره بهایی بود که چایکار برای انبار پرداخت می کرد. گرچه دولت با انجام این کار به دنبال ممانعت از انبار طولانی مدت چای و احتکار آن بود، اما این جریمه به افزایش قیمت چای هم می انجامید.

۶.۳ طرح جیره بندی، کوپن و پیامدهای آن

با پیدایی بحران کمبود اقلام اساسی، دولت با هدف اتخاذ راهکار برای پخش عادلانه این کالاها، توزیع آنها را از مهرماه ۱۳۲۰ش به شرکتی به نام پخش کالاهای انحصاری سپرد که عده ای بازرگان با آن همکاری داشتند و در شهرها مختلف شعبه داشت (اطلاعات، ص ۱۶، ش ۴۶۷۰، یکشنبه ۱۳ مهر ۱۳۲۰، ص ۱). دیگر راهکار دولت برای کنترل بحران چای، قرار دادن چای در زمره اقلام جیره بندی از ابتدای سال ۱۳۲۱ش بود (اطلاعات، ص ۱۳۲۱ش ۴۸۹۰، ص ۱). اما این اقدام، اثربخشی مورد انتظار از حیث دسترسی بدون دردسر و عادلانه گروه های مختلف مردم به چای با قیمت مناسب در دوران جنگ را به دنبال نداشت. با ناکامی دولت در نظارت بر عملکرد متصدیان دولتی و دیگر افراد ذیربط این طرح و بروز سوء اداره در این زمینه، برخی کالاهای اساسی طرح جیره بندی به بازار سیاه راه پیدا کردند و به چند برابر قیمت دولتی خرید و فروش شدند. اغلب متصدیان خرید و توزیع این کالاها و مأمورین پخش کوپن، از راه های مختلف شروع به استفاده نامشروع کرده و انتفاع زیادی از تفاوت قیمت ها بردند (عصر اقتصاد، ش ۳ و ۲، ص ۲۲). آگاهی از بستر فسادزای موجود برای این سوء استفاده در طرح جیره بندی، زمانی آشکار می گردد که اختلاف فاحش قیمت چای دولتی و آزاد را مد نظر قرار داده و بدانیم که قیمت هر کیلو چای کوپنی بین ۳۰ تا ۴۰ ریال بود که در بازار آزاد بین ۱۰۱ تا ۱۳۰ ریال به فروش می رسید (اطلاعات، ص ۱۷، ش ۴۹۶۱، ص ۱).

بخشی دیگر از مشکلات جیره بندی چای، به نحوه استفاده و سوء استفاده از کوپن به عنوان پروانه منحصر به فرد دریافت کالاهای اساسی مربوط بود. در مرحله اول پخش کوپن در طرح جیره بندی، رواج خرید و فروش آن و سوء استفاده از کوپن، دولت را دچار مشکلات فراوانی کرد؛ به گونه ای که از نهادهای قانونی مرتبط، درخواست وضع قوانین برای برخورد با

متخلفان شد (ساکما، ۲۴۰/۳۶۳۷). بخشی از تخلفات و جرایم صورت گرفته مرتبط با کوپن، توسط ماموران توزیع کوپن و با سوء استفاده از ناآگاهی اکثریت مردم از نگهداری اجزای کوپن افراد خانوارها صورت می گرفت. کوپن، متشکل از دو قسمت تشکیل بود: ته کوپن (سوش) که دربردارنده تعداد افراد خانوار بود و سربرگ که شامل شماره کوپن بود. اغلب مردم که از این چیزها اطلاع نداشتند، در مرحله اولیه توزیع کالاهای اساسی، هر دو بخش کوپن را به مامور توزیع می دادند؛ در حالی که می بایست سربرگ را می دادند و سوش آن را نزد خود نگه می داشتند تا در توزیع بعدی بتوانند جیره خود را بگیرند. به این ترتیب، شمار قابل توجهی از مأموران توزیع با سوء استفاده از عدم اطلاع مردم، دو بخش برگه کوپن را می گرفتند (اطلاعات، س ۱۶، ش ۴۷۸۸، ص ۳). افزون بر این، رواج کوپن های تقلبی در بازار نیز مشکل حاد دیگر بود که اخبار آنها در مطبوعات آن ایام منعکس شده است. مقدار زیادی از کالاهای اساسی از جمله چای، از طریق همین کوپن های تقلبی وارد بازار آزاد می شد و سوء استفاده گران، آن مقدار را به چند برابر قیمت می فروختند. از شواهد این ادعا، کشف ۱۰۶ هزار کوپن تقلبی از مجموع ۲۱۵ هزار کوپن در تهران به تاریخ دی ماه ۱۳۲۳ش است (اطلاعات، ش ۵۵۰۹، ۵۲۷۱، ۵۵۰۳).

نقش کوپن در برهم خوردن نظم بازار و نیز جایگاه کوپن در درآمدزایی مردم، از خلال مندرجات برخی مکاتبات سفارت خانه ها با مراکز دولتی هم قابل رصد است. به عنوان نمونه، اداره دارایی لاهیجان ضمن مکاتبه با وزارت دارایی، اظهار داشته که عدم اختصاص کوپن چای به کارمندان و افسران کنسولگری انگلیس در رشت، سبب نارضایتی مستخدمین انگلیسی شده است (ساکما ۲۴۰/۲۹۶۳۰) وزارت در جواب این نامه، می نویسد:

همانطور که آگاه هستید، حدود ۷۰۰ هزار کوپن تهران به دست دلان افتاده و موجب سوء استفاده را فراهم کرده است. ما به حرف این که کارمند از تهران به شهرستان منتقل شود، نمی توانیم کوپن بدهیم. مگر کارمندان کنسولگری انگلستان تاکنون چگونه سهمیه دریافت می کردند که این بار مطالبه سهمیه را دارند، اینها باید کوپن تهران را تحویل دهند، در ازای آن کوپن شهرستان به آنها تحویل داده شود (ساکما ۲۴۰/۲۹۶۳۰).

میزان فساد موجود در اجرا و توزیع جیره بندی کالاهای اساسی چون چای، آنقدر زیاد بود که سیل بزرگی از عریضه ها و نامه های اعتراضی را روانه وزارت دارایی، مجلس، و دیگر نهادهای حکومتی نمود. مثلا در بخشی از شکوائیه مردم رفسنجان به سال ۱۳۲۲ش، آمده:

چرا به شهری ها کوپن داده و سهمیه را گرفتند ولی دهاتی ها، هنوز دریافت نکرده اند...خلاف دهاتی ها چیست؟ به حمدالله برای دیدن مالیات ها و دیدن سربازها، متروکه نمی باشیم، بلکه زودتر و بهتر از شهرها یاد ماها می نمایند، ولی در موقع گرفتن چای، قند و شکر و قماش، متروک می باشیم.

از فحوای این نامه، برمی آید که گاه ماموران به بهانه عدم حضور افراد در خانه یا روستا یا مقرهای ایلات، کوپن ها را خود بر می داشتند. در گزارشی در مورد ایل بختیاری، آمده که ۶۰۰۰ هزار کوپن این ایل دزدیده شده و در بازار آزاد به قیمت ۲۱۰ ریال فروخته شده؛ این امر در حالی صورت گرفته که افراد ایل، از حیث داشتن اقلام اساسی در مضیقه بودند(ساکما، ۲۴۰/۴۳۰۰).

عدم توزیع به موقع سهمیه یا ناکافی بودن سهمیه توزیعی، دیگر مقوله مورد اعتراض و مطرح در شکایات مختلف واصله از شهرها و اشخاص بود. به عنوان نمونه، گزارش شده که «شهرستان رضاییه، اهالی شاهپور که مدت ۶ ماه است سهمیه چای را دریافت نکرده اند.» «شهرستان خوی، ۴ ماه است سهمیه چای که میزان ۱۰۰ گرم است را دریافت نکرده است.» «در مشهد، اهالی هنوز میزان کم جیره بندی خود به مقدار ۵۰ گرم را دریافت نکرده اند؛ لطفاً توجه کنید و همین مقدار کم را بدهید.» «در بجنورد، شهرستان سبزوار، سهمیه اهالی این شهر را به اسم توزیع از انبار خارج کرده اند، ولی در بازار آزاد به قیمت بالا فروخته می شود.» «اهالی گناوه، ۲۵۰ گرم چای سهمیه ای را دریافت نکرده اند؛ لطفاً نسبت به پرداخت این مقدار اندک کمک کنید» (ساکما ۰۰۱۲۸۳/۳۱۰؛ ساکما ۰۰۱۴۳۵/۳۱۰). از جمله مطالبی که در این گزارش ها خودنمایی می کند، یکسان نبودن مقدار سهمیه از شهری به شهر دیگر است. ارزش مالی این مقدار بعضاً آنقدر پایین بود که احتمالاً ارزش سوش کوپن یا کاغذ چاپی آن از مقدار چای هر نفر بیشتر بود.

۷.۳ مشکلات کمی و کیفی چای داخلی

اولین کارخانه چای در سال ۱۳۰۹ش در لاهیجان، به کمک متخصصان چینی تأسیس شد(کاظمی، ۱۳۷۳، ص ۴۵). آنگاه طی سال های ۱۳۱۷-۱۳۱۹ش، چند کارخانه دیگر خریداری و در بعضی شهرهای شمال ایران راه اندازی شدند(ساکما ۰۰۶۶۹۸/۲۴۰). با وجود ترقی میزان تولید کارخانه های چای داخلی بین سال های ۱۳۱۵-۱۳۲۵ش(نک: جدول شماره

بحران چای در ایران مقارن جنگ جهانی ... (مرضیه منصوری و جمشید نوروزی) ۳۳۱

۳)، صنعت نوپای چای ایران از حیث کیفیت چای و نیز کمیت تولید به جایگاهی نرسید که نیاز و رضایت ایرانیان را تأمین کند.

جدول ۴

سال تولید	میزان تولید چای کارخانه های داخلی به تن
۱۳۱۵	۵۹۳
۱۳۱۶	۶۸۲
۱۳۱۷	۵۱۷
۱۳۱۸	۸۵۰
۱۳۱۹	۱۰۲۱
۱۳۲۰	۱۲۹۵
۱۳۲۱	۱۶۹۷
۱۳۲۲	۳۳۰۰
۱۳۲۳	۳۹۹۵
۱۳۲۴	۳۶۴۹
۱۳۲۵	۳۸۵۸

(وزارت دارائی، امور گمرکات، سال ۱۳۲۵، ص ۶۵)

در سال های بحران چای، ظرفیت کارخانه های تولید چای در ایران، سیر افزایشی داشته و از ۵۹۳ تن در سال ۱۳۱۵ش، به ۳۸۵۸ تن در ۱۳۲۵ش رسید. گرچه این رشد، متأثر از کاهش واردات چای خارجی و تشویق چایکاران داخلی برای کشت بیشتر بود؛ اما به واسطه استقبال کم ایرانیان از چای ایرانی، دولت مقرراتی برای حمایت از فروش چای داخلی و جلوگیری از ضرر کشاورز وضع کرد. با این همه، برخی چایکاران، خواهان حمایت بیشتر دولت از چای داخلی شدند و جبران ضرر خود بودند. در یکی از این عرایض، چایکاران اظهار می دارند که عده ای خاص با تبلیغات سعی دارند جایگاه چای ایران را نسبت به چای خارجی، به خاطر نفع خودشان پایین بکشند (ساکما، ۳۱۴۸۵/۲۴۰).

از جمله اقدامات حمایتی دولت جهت رفع ضرر چایکاران و نیز تأمین کمبود چای در کشور، ترغیب تجار به مخلوط کردن چای خارجی با چای داخلی به نسبت ۵۰ درصد در بسته بندی قبل فروش می نمود. در این راستا، وزارت دارایی بازرگانان واردکننده چای را مکلف

کرد که به همان مقداری که چای از کلکته یا مرزهای دیگر وارد می کردند، به همان اندازه چای داخلی خریداری کنند (اطلاعات، ش ۴۷۷۱، ص ۱). به این ترتیب، ضرر عدم استقبال مردم از چای داخلی، نه دولت بلکه بازرگان متحمل می شد. دیگر اقدام حمایتی دولتی، اجازه دادن برای مخلوط کردن چای ضایعاتی با انواع دیگر چای (قلمی، شکسته، باروتی، ساچمه) و فروش آن بود (ساکما ۲۴۰/۵۵۱۷/۰۲۰). به این ترتیب، مخلوط کردن جنس نامرغوب با مرغوب که قاعدتاً تخلف محسوب می شد را دولت مجاز دانست (ساکما ۲۴۰/۵۵۱۷/۰۲۰).

از دیگر جوانب مرتبط با بحران چای، عملکرد کارخانه های داخلی چای و تخلفات آن است. به عنوان نمونه، کارخانه چای لاهیجان، به واسطه اهمال کاری یا سوء استفاده برخی عوامل چون حسابدار، چای خود را به افراد خاصی آن هم در مقادیر بالا به فروش می رساند (ساکما ۲۴۰/۶۷/۰۴۳). این کارخانه طی سال های ۱۳۱۹-۱۳۲۲ ش، مقدار ۲۷،۱۵۶،۰ کیلو چای خشک را به نادرستی به افراد مختلف فروخته است؛ در این تخلف، مقادیر زیادی چای های نوع بهتر که بهای بیشتری داشتند را به عنوان چای کم کیفیت عنوان نموده و به بهای کم فروخته اند. از دیگر تخلفات، کم فروشی و گرانفروشی و سوء استفاده در وزن چای در هنگام تحویل به کارخانه است. این تخلف، از رهگذر تغییر وزن چای در مرحله تحویل به کارخانه و عملیات خشک سازی و عدم محاسبه دقیق این تفاوت وزن مهیا می شد. میزان این تخلف، عنقدر بوده که وزارت دارایی، ماموری را جهت رسیدگی به حساب کتاب کارخانه اعزام می کند (ساکما ۲۴۰/۶۷/۰۴۳).

از دیگر مندرجات شکوائیه های چایکاران داخلی، نارضایتی آنها از هزینه کشت چای و خشک کردن و نگهداری آن بود. در یک عریضه به وزارت دارایی، چایکاران گیلانی و مازندرانی تذکر دادند که توان تأمین هزینه بهره برداری چای از قبیل دستمزد کارگر، بهای سوخت و تهیه وسایل فنی را ندارند؛ همچنین، اظهار داشتند که بهای فعلی خرید چای نسبت به هزینه ای که دارد کافی نیست و باید قیمت خرید چای افزایش یابد. به واسطه این قبیل عرایض، هیئت وزیران در اردیبهشت ۱۳۲۴ ش تصویب کرد که ۴ ریال بر قیمت خرید هر کیلو چای افزوده شود؛ به این ترتیب، قیمت چای خریداری از چایکاران از هر کیلو بیست ریال و هفت دینار به هر کیلو ۲۴ ریال افزایش یافت (اطلاعات، س ۱۳۲۴، ش ۴۸۷۰).

۴. شکل گیری بحران چای

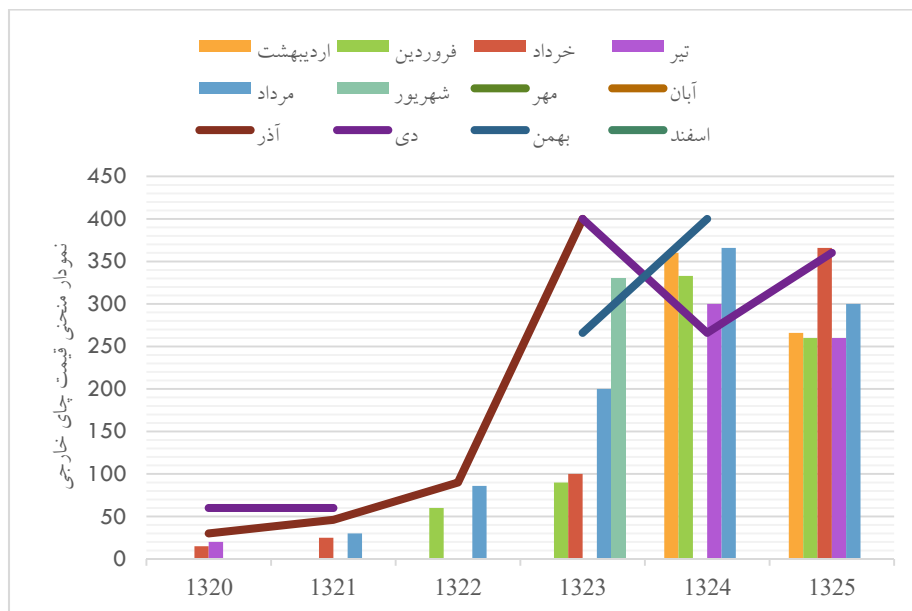
همانگونه که پیشتر بیان شد، قیمت چای در سال های ۱۳۲۰-۱۳۲۵ش، به دلایلی چون ناکافی بودن عرضه و قیمت بالای آن در بازار سیاه، مدام در حال تغییر و افزایش بود. باوجود برخی اقدامات دولت جهت توزیع عادلانه چای بین مردم چون طرح جیره بندی، مشکلات از میان نرفت و روند صعودی قیمت چای تداوم یافت. برای درک بهتر این روند، جدول و منحنی قیمت چای خارجی در ذیل آورده شده است:

جدول ۵

صورت جدول قیمت چای خارجی به ریال						
سال	۱۳۲۰	۱۳۲۱	۱۳۲۲	۱۳۲۳	۱۳۲۴	۱۳۲۵
ماهها	فروردین	اردیبهشت	خرداد	تیر	مرداد	شهریور
فروردین	—	—	۶۰	۹۰	۳۳۳	۲۶۰
اردیبهشت	—	—	—	—	۳۶۰	۲۶۶
خرداد	۱۵	۲۵	—	۱۰۰	۴۰۰-۳۸۰	۳۶۶
تیر	۲۰	—	—	—	۳۰۰	۲۶۰
مرداد	—	۳۰	۸۶	۲۰۰	۳۶۶	۳۰۰
شهریور	۲۵	—	—	۳۳۰	—	—
مهر	۳۰	—	—	۳۳۳	—	۲۴۰
آبان	—	—	—	—	—	۳۰۰
آذر	۳۰	۴۶	۹۰	۴۰۰	—	۲۶۰
دی	۶۰	۶۰	—	۴۰۰	۲۶۶	۳۶۰
بهمن	—	—	—	۲۶۶	۴۰۰	—
اسفند	—	—	—	۳۰۰	—	—

(اطلاعات، سال ۱۳۲۰، ۱۳۲۱، ۱۳۲۲، ۱۳۲۳، ۱۳۲۴؛

عصر اقتصاد، شماره ۱، ۲ و ۳، ۶، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۹، ۲۲ و ۲۳، ۲۵ و ۲۶، ۲۸ و ۲۹)

نمودار ۳

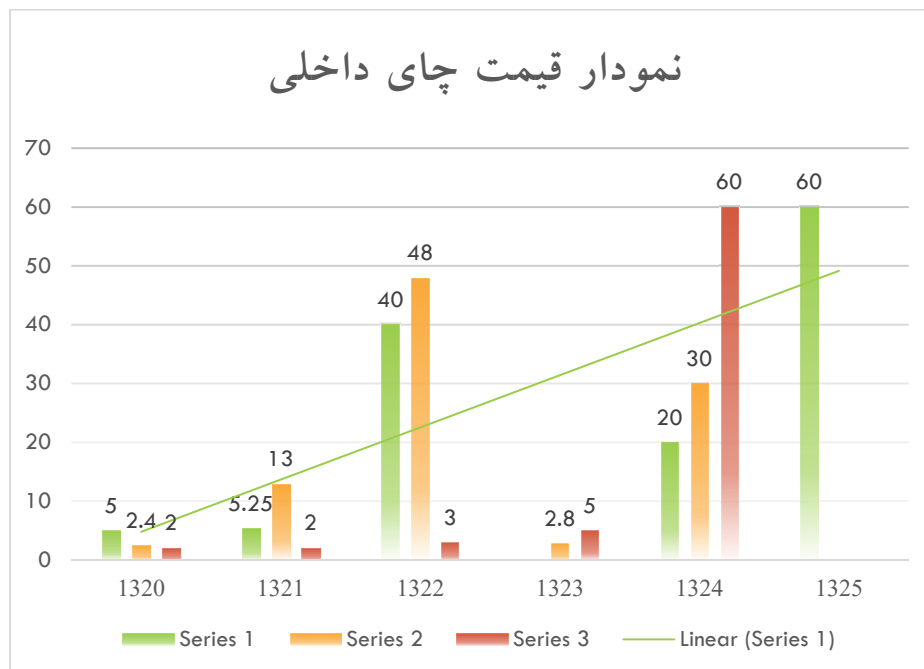
مطابق نمودار بالا، قیمت چای خارجی با افزایش ۲۶۶۶ درصدی از قرار کیلویی ۱۵ ریال در سال ۱۳۲۰ش، به کیلویی ۴۰۰ ریال در سال ۱۳۲۳ش رسیده است. این افزایش قیمت، در مورد چای داخلی نیز اتفاق افتاده (نک: جدول و نمودار ذیل)؛ اما روند افزایشی آن، به دلیل تقاضای کمتر و بازار نه چندان رقابتی آن، نوسان کمتری داشت:

جدول ۶

قیمت چای داخلی در ازای هر کیلو			سال
5	2/4	2	1320
5/25	13	2	1321
40	48	3	1322
	2/8	5	1323
20	30	60	1324
60			1325

(اطلاعات، سال ۱۳۲۰، ۱۳۲۱، ۱۳۲۲، ۱۳۲۳، ۱۳۲۴؛

عصر اقتصاد، شماره ۱، ۳ و ۲، ۶، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۹، ۲۲ و ۲۵، ۲۶ و ۲۸ و ۲۹)

نمودار ۴

با توجه به نمودار بالا، قیمت چای داخلی در طی ۴ سال با افزایش ۳ هزار درصدی، از قرار کیلویی ۲ ریال در سال ۱۳۲۰ به کیلویی ۶۰ ریال در سال ۱۳۲۴ افزایش یافت. اینکه قیمت چای داخلی در سال ۱۳۲۴ یعنی بعد از چهار سال روند افزایشی قیمت، به قیمت چای خارجی در ۱۳۲۰ رسیده، گویای جایگاه و بازار فروش چای داخلی در مقایسه با چای خارجی است. به این ترتیب، قیمت چای خارجی از کیلویی ۲۰ ریال در تیرماه سال ۱۳۲۰ به کیلویی ۳۶۰ ریال در دی ماه سال ۱۳۲۵ و چای داخلی از کیلویی ۲ ریال در ۱۳۲۰ به ۶۰ ریال در سال ۱۳۲۵ ترقی کرده است.

با مقایسه نوسان میزان واردات چای خارجی با نوسان میزان تولید کارخانه های چای داخلی طی دهه ۱۳۱۵-۱۳۲۵ (نک: جدول و نمودار ذیل)، جوانب دیگری از موضوع بحران چای آشکار می گردد. بالاترین میزان واردات در این دهه، در سال ۱۳۱۵ش و به میزان ۹۷۱۲ تن صورت گرفت؛ رسیدن مقدار واردات در سال ۱۳۲۰ش به ۲۰۹۱ تن، مبین روند کاهشی بسیار محسوس در امر واردات است. گرچه این امر در سال ۱۳۲۱ش تغییر محسوس یافت و به ۹۱۱۰ تن افزایش یافت، اما همچنان نارضایتی از قیمت بالا یا کمبود چای در کشور وجود

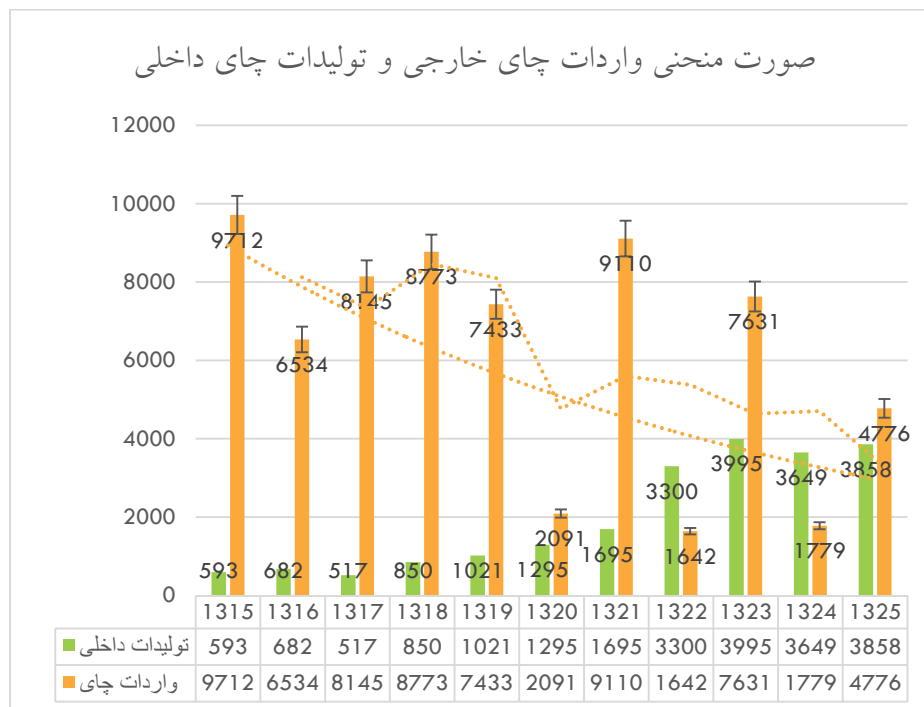
۳۳۶ تحقیقات تاریخ اقتصادی ایران، سال ۱۳، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۳

داشت. با توجه به روند کاهشی واردات چای در سال های ۱۳۲۲ و ۱۳۲۴ش، قاعدتاً نارضایتی ها تداوم یافته است. ناخشنودی مردم از عدم دسترسی بهینه به چای مورد نیاز در حالی استمرار یافته که روند افزایشی تولیدات کارخانه های داخلی در این دهه برقرار بوده و از ۵۹۳ تن در سال ۱۳۱۵ش به ۳۸۵۸ تن در ۱۳۲۵ش رسیده است.

جدول ۷

سال تولید/ واردات	میزان تولید چای کارخانه های داخلی	مقدار	میزان واردات چای خارجی به تن	مقدار
۱۳۱۵	۵۹۳	تن	۹۷۱۲	تن
۱۳۱۶	۶۸۲	تن	۶۵۳۴	تن
۱۳۱۷	۵۱۷۱	تن	۸۱۴۵	تن
۱۳۱۸	۸۵۰	تن	۸۷۷۳	تن
۱۳۱۹	۱۰۲۱	تن	۷۴۳۳	تن
۱۳۲۰	۱۲۹۵	تن	۲۰۹۱	تن
۱۳۲۱	۱۶۹۷	تن	۹۱۱۰	تن
۱۳۲۲	۳۳۰۰	تن	۱۶۴۲	تن
۱۳۲۳	۳۹۹۵	تن	۷۶۳۱	تن
۱۳۲۴	۳۶۴۹	تن	۱۷۷۹	تن
۱۳۲۵	۳۸۵۸	تن	۴۷۷۶	تن

(احصائیه تجارتي ایران، وزارت دارائی، اداره کل گمرکات ایران،
س ۱۳۱۵، ۱۳۱۶، ۱۳۱۷، ۱۳۱۸، ۱۳۱۹، ۱۳۲۰، ۱۳۲۱، ۱۳۲۲، ۱۳۲۳، ۱۳۲۴، ۱۳۲۵)

نمودار ۵

۵. نتیجه گیری

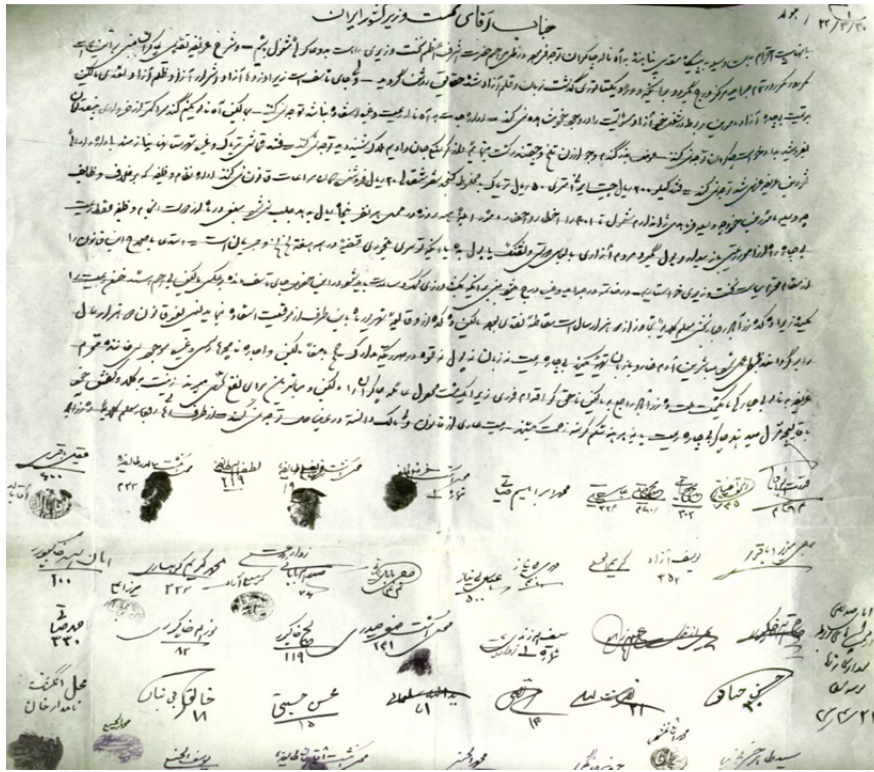
اشغال ایران به وسیله متفقین در دومین سال جنگ جهانی دوم، افزون بر برکناری رضاشاه و جانشینی محمدرضا شاه، سبب دگرگونی های قابل توجه اوضاع سیاسی و اقتصادی ایران شد. از جمله پیامدهای مهم و محسوس این جنگ گسترده، بر هم خوردن توازن و تعادل اقتصادی جامعه ایران و بروز اختلال جدی در گردش امور بخش های اقتصادی چون صنعت و تجارت و کشاورزی بود. همچنین، به دلیل زورگویی متفقین و ناتوانی دولت ایران برای مقابله با مداخله گسترده بیگانگان، بخش قابل توجهی از امکانات کشور و نیز ظرفیت تولیدی آن به خدمت پیشبرد امور جنگ و فراهم کردن ملزومات و اسباب جنگ درآمد. به این ترتیب، عرصه اقتصاد ایران همانند عرصه سیاست، درگیر پیامدها و آثار زیانبار جنگ جهانی دوم شد. در این شرایط، موازنه صادرات و واردات کشور و توازن عرضه و تقاضا آنقدر بر هم خورد که سبب بروز بحران نایابی یا کمبود اقلام اساسی مانند قند شکر، چای، گندم، قماش و کبریت گردید. بررسی چگونگی بروز بحران اقلام اساسی در این دوره و آسیب شناسی اقدامات دولت برای

مدیریت آن، می تواند راهنمای اداره کنندگان کشور برای مدیریت امور اقتصادی در شرایط مشابه باشد.

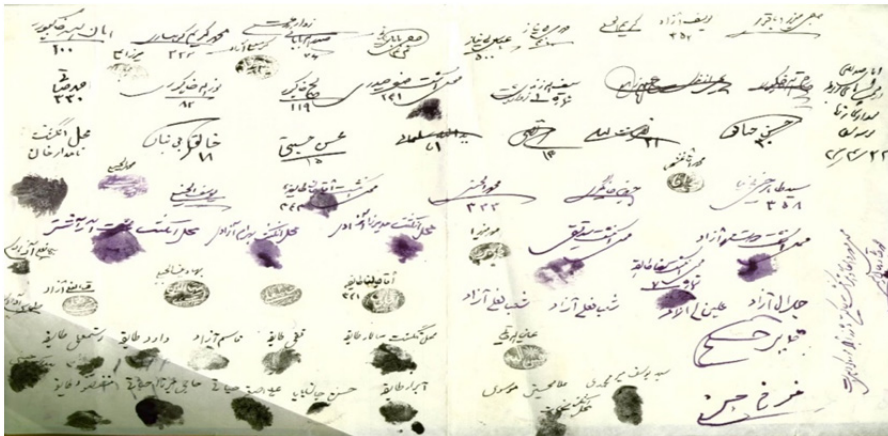
نتیجه پژوهش حاضر که با تکیه بر مطالعه اسناد و روز نامه های ایران در هنگام جنگ جهانی دوم انجام گرفته، گویای آن است که این بحران در اثر بروز مجموعه ای از عوامل داخلی و خارجی رخ داده است. عامل خارجی که به عنوان ایجاد کننده این بحران مطرح است، شامل مواردی چون تأثیرات جنگ جهانی دوم بر واردات چای، نقش مرکز تدارکات خاورمیانه در محدودیت واردات چای، تسلط متفقین بر امور ایران و تصاحب امکانات حمل و نقل می باشد. و عامل داخلی که به مثابه تشدید کننده بحران است، مشتمل بر مواردی مانند انحصار بازرگانی، احتکار، فساد دستگاه های اداری و مأمورین دولتی، عدم اجرای صحیح اقدامات دولت برای رفع بحران، و انحصاری شدن تجارت این کالا است.

در هنگام بروز این بحران، صنعت چای ایران آنقدر رشد نکرده بود که نیاز کشور را تأمین کند و ایران، همچنان نیازمند واردات چای از کشورهای چون هند مستعمره انگلستان بود. در این شرایط، مرکز تدارکات خاورمیانه که تحت نظر انگلستان و آمریکا فعالیت می کرد و صادرات اقلام اساسی برخی کشورها را تصاحب کرده بود، با تخصیص سهمیه اندک چای به ایران، مانع واردات مقدار چای مورد نیاز به ایران می شد. افزون بر این، متفقین با سلطه بر امکانات حمل و نقل و نیز مانع تراشی در ارسال محموله های چای از مرزها و از انبارها به داخل ایران، به نایابی چای در ایران دامن می زدند. با وجود نقش عوامل خارجی در پیدایی و تداوم بحران کمبود چای و افزایش مکرر قیمت آن، دولت وقت ایران به دلیل ضعف در برابر مداخله متفقین و نیز گرفتار بودن به مشکل ناکارآمدی و فساد، در تداوم و تشدید این بحران دخیل بود. از این رو، طرح ها و اقدامات دولت برای مدیریت بحران کمبود چای و افزایش قابل توجه قیمت آن، مانند تصویب قانون منع احتکار و طرح جیره بندی چای و برخورد با متخلفان ذیربط، اثربخشی کافی را به دنبال نداشت.

پیوست‌ها

سند شماره ۱

سند شماره ۲

کتابنامه

کتابها

میلسپو، آرتور (۱۳۷۰). آمریکاییها در ایران، ترجمه عبدالرضا هوشنگ مهدوی، تهران، البرز اسنادی از اشغال ایران در جنگ جهانی دوم، ۱۳۸۹، مرکز پژوهش و اسناد ریاست جمهوری، تهران، خانه کتاب.

بولارد، سر ریدر و اسکرین، سرکلارمونت (۱۳۶۳). شترها باید بروند، ترجمه حسین ابوترابیان، تهران، نشر نو

سیف پور فاطمی، نصراله (۱۳۷۸). آئینه عبرت، به کوشش علی دهباشی، تهران، انتشارات سخن، نشر شهاب.

مقالهها

متین، پیمان، "چای"، مرکز دایرالمعارف بزرگ اسلامی، ۱۳۹۸.

روزنامه ها

اطلاعات ش ۴۸۰۱، ۵۲۷۱، ۵۵۰۹، ۵۵۰۳، ۴۸۷۰، ۴۷۸۸، ۴۹۶۱، ۴۶۷۰، ۴۹۱۲، ۵۷۴۳، ۴۷۷، ۴۹۱۰

اقتصاد و بازرگانی، س ۲۱، ش ۳

کیهان، س ۲، ش ۳۷۰

عصر اقتصاد، شماره ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۹، ۲۲، ۲۳، ۲۵، ۲۶، ۲۸، ۲۹

نامه اطاق بازرگانی، ش ۲۴۳ و ۲۴۴

آینده ایران، شماره ۸۴

احصائیه تجارتي ایران، وزارت دارائی، اداره کل گمرکات ایران، سال ۱۳۱۵.

احصائیه تجارتي ایران، وزارت دارائی، اداره کل گمرکات ایران، سال ۱۳۱۶.

احصائیه تجارتي ایران، وزارت دارائی، اداره کل گمرکات ایران، سال ۱۳۱۷.

احصائیه تجارتي ایران، وزارت دارائی، اداره کل گمرکات ایران، سال ۱۳۱۸.

احصائیه تجارتي ایران، وزارت دارائی، اداره کل گمرکات ایران، سال ۱۳۱۹.

احصائیه تجارتي ایران، وزارت دارائی، اداره کل گمرکات ایران، سال ۱۳۲۰.

احصائیه تجارتي ایران، وزارت دارائی، اداره کل گمرکات ایران، سال ۱۳۲۱.

احصائیه تجارتي ایران، وزارت دارائی، اداره کل گمرکات ایران، سال ۱۳۲۲.

احصائیه تجارتي ایران، وزارت دارائی، اداره کل گمرکات ایران، سال ۱۳۲۳.

۳۴۲ تحقیقات تاریخ اقتصادی ایران، سال ۱۳، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۳

احصائیه تجارتي ایران، وزارت دارائی، اداره کل گمرکات ایران، سال ۱۳۲۴.

احصائیه تجارتي ایران، وزارت دارائی، اداره کل گمرکات ایران، سال ۱۳۲۵.

اسناد

سازمان اسناد و کتابخانه های ملی ایران : ساکما : شماره بازبایی سند :

ساکما ، ۲۴۰/۰۱۷۳۹۷.

ساکما ، ۳۱۰/۰۰۲۸۰۹.

ساکما ، ۲۴۰/۲۵۱۰۶.

ساکما ، ۲۴۰/۰۲۹۶۳۰.

ساکما ، ۳۱۰/۰۶۶۶۱۱.

ساکما ، ۲۴۰/۱۰۱۹۳۱.

ساکما ، ۲۴۰/۰۲۰۵۵۱۷.

ساکما ، ۲۴۰/۶۳۶۷.

ساکما ، ۲۴۰/۰۲۹۶۳۰.

ساکما ، ۲۴۰/۴۳۰۰.

ساکما ، ۲۴۰/۰۰۱۴۳۵.

ساکما ، ۲۴۰/۰۰۶۶۹۸.

ساکما ، ۲۴۰/۰۳۱۴۸۵.

ساکما ، ۲۴۰/۰۲۰۵۵۱۷.

ساکما ، ۲۴۰/۰۴۳۰۶۷.

ساکما ، ۲۴۰/۱۶۰۸۸.